

Un sistem diacritic în exercițiul funcțiunii

Exeget sobil al poeziei, după Ion Pop, poate cel mai autorizat, Alexandru Cistelecan se dovedește a fi la fel și al criticii literare. Argument, Diacritice, Ed. Curtea Veche, 2007. Diacriticele criticului de la Vatra sunt puse unor cărți de critică și eseistică în 25 de recenzii, de la veteranul Adrian Marino la tânăra Sandra Cordoș.

Dincolo de aspectul punctual specific fiecărui volum (autor) comentat, criticul urmărește și altceva. Acest altceva e de dibuit în „introducerea” cronicii la cartea Al treilea discurs al lui Adrian Marino aflat în dialog cu Sorin Antohi. În acele propoziții deducem teza în raport cu care criticul conturează „tabloul periodic” al criticii românești din ultimii 20 de ani: „Românii, se știe, au două vechi (putem pentru ca să zicem chiar veșnice) și grave probleme - pe lângă cele, multe, trecătoare sau netrecătoare, dar considerate zi de zi: una de identitate și cealaltă de plasament. Una nu e mai gravă decât cealaltă. Ele sunt atât de interdependente încât par una singură. În orice caz, rezolvarea uneia ar ușura rezolvarea celeilalte. Numai că nici una dintre ele n-o lasă pe cealaltă să se clasifice. Problemele – acestea două – emulează între ele pentru a se menține în ambiguitate. Iar ambiguitatea crește spornic, în pas cu bibliografia. Pe măsură ce aceasta se umflă, rezultă tot mai limpede că cele două cauze stau într-un șah etern”. Tocmai de aceea nu suntem de acord cu afirmația cuiva conform căreia **Diacritice** ar fi o simplă antalogie de recenzii. **Diacritice** este o carte de critică literară, mai mult, e o carte despre critica literară. La baza ei stă un sistem teoretic și chiar unul, discret, civic. La autorul celor două volume de **TOP** intuiția, gustul, preferințele au suport teoretic precis și solid, așa că el execută cu dragoste cartea comentată. Întotdeauna comentariul critic e adecvat specificului cărții recenzate și a autorului ei. Punând diacriticele necesare Al. Cistelecan nu se folosește de un pat a lui Procust. Aprecierea critică asupra cărții se formulează de la prima frază, chiar din titlul recenzii, și se definitivează în ultima. Acest traseu este parcurs folosindu-se de variate tehnici și procedee.

Una din aceste metode este ironia, de diferite grade. Ea, pe cât de subtilă, e pe atât de incisivă. (atenție! Niciodată nu e ironizat omul – persoana fizică). Folosind ironia autorul cronicii obligă cartea (și pe creatorul ei) să-și facă „autocritica”. Un exemplu, absolut, putem spune, este textul prim al diacriticilor. Nu cităm deoarece trunchierea diminuează toată construcția de idei și toată frumusețea scriiturii. Ironia și despicarea firului în patru pentru a depune piese convingătoare la dosarul critic sunt prezente în toate recenziile. Aici, vreau să zic, că toate sunt riguroase și responsabile. Riguroasa orchestrare a ideilor și formularea judecăților de valoare sunt camuflate de „libertinajul” discursului – lexic, sintaxă, digresiuni și paranteze, construcție. Trebuie să fii atent pentru a nu deveni victima acestor capcane. Uneori demersul cronicarului se desfășoară așa: o rapidă și sintetică poziționare a cărții și a autorului ei; apoi, atacarea pe fond a cărții. Textul astfel construit este, după nevoi, condimentat cu observații de ordin psihologico-moral totdeauna juste și făcute cu amicitie, nu cu pornire „judecătorească” inchizițională. Spre exemplu, lui Adrian Marino îi dezvăluie grandomania, egolatria și „ținuta de apostol”; lui Eugen Simion – orgoliul. La Eugen Simion, considerat de Alexandru Cistelecan unul din marii noștri critici, supără nu orgoliul, ci faptul că nu așteaptă ca alții să-i recunoască și să-i promoveze vocea critică, valoarea, care în unele „felii” ale literaturii e prima. În alte cronici își nuanțează și dezvoltă metodele după cartea recenzată. De exemplu, ceea ce am numit mai adineaori încadrarea, poziționarea obiectului devine un miniportret psiho-moral sau mici fișe de bibliografie adnotate. Așa este cazul cronicilor: Ion Pop – Expertiza poeziei; Laurențiu Ulici – O revanșă monumentală; Cornel Moraru – Ultimul spartan (eu aș completa cu „ultimul maioreșcian”). În alte recenzii înaintarea spre substanța cărții comentate se face prin crochiuri teoretice; vezi spre exemplu Virgil Podoabă – Extras din manuscris, în care comentează volumul „Întru extreme” în care Virgil Podoabă scrie despre poezia lui Aurel Pantea. Frecventele paranteze și digresiuni nu sunt

plictisitoare și nici nu tulbură curgerea textului critic. Dimpotrivă, ele contribuie la rotunjirea comentariului. Altă dată își începe cronica cu observații aparent străine. Iată spre exemplu cum începe cronica Sonia Cordoș de față cu reacțiunea: „Nu-ncape vorbă că după edictul de expulzare a protopărinților, omenirea (și omul odată cu ea) a dus-o tot într-o criză. Nici cealaltă antropogeneză nu stă mai bine, căci și acolo coborîrea din copac a rezultat ca o cădere în angoasă, fiind întru totul similară alungării din paradis. Nu e tot una să-ntinzi laba după banana mai coaptă ori să pui mâna pe sapă (mai trebuind, pe deasupra s-o inventezi). Pe drept sau abuziv, generație după generație s-a autocompătimit și s-a eroizat ca martiră a crizei, proclamându-l doar, din loc în loc, a posteori invidiabile vremuri armonice revolute”. Domnul Cistelean are un dar aparte de a povesti conținutul cărții comentate. E vorba de fapt de o adevărată tehnică a basoreliefului prin care se aduce în prim-plan ideile cărții pe marginea cărora, apoi, se deapănă demersul critic. După ce ai întors ultima pagină a Diacriticilor și închizi ochii, pe ecranul minții ți se perindă în primul rând titlurile recenziilor. Alexandru Cistelean are un har în a găsi pentru cronicile sale titlul monadă care închide în el atât „problemul” cărții, cât și pe cel al autorului ei. Cronicile criticului de la Vatra par foarte libere, spontane, dezinvolve. Dar numai aparent. Dimpotrivă, ele sunt făcute în sistemă.

Toate procedeele și tehnicile ce țin de metoda critică a lui Cistelean, pe care am încercat să le identific, la prima vedere, induc ideea de totală subiectivitate a actului critic. Departate de acest păcat. Pentru convingere să citim opera colegilor și concitadinilor săi (Cornel Moraru, Virgil Podoabă, Nicoleta Sălcudeanu, Iulian Boldea) și apoi cronicile consacrate cărților lor. Alt exemplu de obiectivitate ni-l ofera recenziile la cărțile lui Ion Bogdan Lefter, Gh. Perian, Al. Th. Ionescu. Criticul de la Vatra nu se dă în vânt după optzeciști deveniți postmoderni. Cu toate acestea, cronicile la cărțile celor menționați mai sus nu sunt pornite. Dimpotrivă, e răbdător și la obiect, iar acolo unde se impune nu ocolește laudele; vezi cronica Nicolae Leahu – Optzecismul bine cumpătat.

În cronica literară făcută la (în) CENTRU, autorului recenzat, fie din Timișoara, Cluj sau Sibiu, i se mai pun în cărcă și ceva calități și merite. Dar, în general, cu consecințe păgubitoare pentru toți, există din partea Centrului o atitudine de sus față de provinciali. Centrul se face că uită, că nu vede (aude) sau chiar neagă că la Cluj și Timișoara, ori la Mureș sau Sibiu ar exista, dar mai ales există câte o „școală critică”, adică valori. Printre altele, cartea lui Cistelean, despre care scriu, dă printre rânduri (nu dincolo de ele) un răspuns la asemenea atitudini incriminante de noi. E suficient să citim „legate” paginile consacrate cărților semnate de Cornel Moraru, Virgil Podoabă, Iulian Boldea, Nicoleta Sălcudean pentru a ne convinge că la Vatra există o reală și valoroasă școală critică, nu doar pe hârtie.

Paginile lui Cistelean nu sunt doar simple și gratuite recenzii; ele sunt și expuneri de idei și convingeri civice-etice vis-a-vis de ceea ce numim actul de critică literară.

După atâtea laude musai și câteva observații critice. Astfel cronica la Istoria literaturii a lui Alex. Ștefănescu putea fi mult mai severă cu multe aspecte ale ei. Lăsând la o parte subiectivitatea, toate cronicile au adus o mulțime de observații critice justificate. Situația este oarecum inversă în cazul cronicii la La literatura română sub comunism a lui Eugen Negrici. O altă observație critică: nu negăm demersul original (personal) al lui Caius Dobrescu asupra operei lui Eminescu, dar Cistelean acordă prea multe plusuri cărții lui Dobrescu, Mihai Eminescu. Imaginarul spațiului privat. Imaginarul spațiului public, fără să semnalizeze și minusurile care nu sunt puține. În multe din paginile sale, Caius Dobrescu rămâne la stadiul de „frondă” la adresa „castei eminesciene”.

Dincolo de aceste obiecții nu putem decât să consemnăm că Cistelean pune fiecărei cărți comentate semnul diacritic cuvenit. Dincolo de câștigul instructiv (informație, clarificări, etc.), textul lui Alexandru Cistelean se citește cu plăcere pentru frumusețea lui estetică (de limba) și logică.